

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Гендерні стереотипи в соціальній сфері в умовах воєнного стану»

Виконала студентка групи СЗ-21-1
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

Колеснік В. Р.
(прізвище та ініціали)

Керівник Туболець І. І. к. е. н., доц., доцент
кафедри соціального забезпечення
та податкової політики
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент _____

_____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ ” 2025 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Колеснік Валерії Русланівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Гендерні стереотипи в соціальній сфері в умовах воєнного стану».

Керівник роботи Туболець І. І. к. е. н., доц., доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом УМСФ від “ ” 2025 р. №

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи чинні нормативно-правові акти; статистичні дані Державної служби статистики України, Державного центру зайнятості; матеріали інтернет та періодичних видань; матеріали зарубіжних ресурсів.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні основи гендерних стереотипів у соціальній сфері;

2. Аналіз впливу гендерних стереотипів на соціальну сферу в умовах воєнного стану;

3. Подолання гендерних стереотипів у системі соціального забезпечення.

5. Перелік графічного матеріалу 2 таблиці, 3 рисунки.

6. Дата видачі завдання “ ” 20__ р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	грудень 2024 р. – січень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	січень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	січень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	січень – травень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	травень 2025 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	травень 2025 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	травень 2025 р.	Виконано
9.	Захист роботи	червень 2025 р.	

Студент _____
(підпис)

Колеснік В. Р.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Туболець І. І.
(прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Колеснік В. Р. Гендерні стереотипи в соціальній сфері в умовах воєнного стану.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків. Робота викладена на 54 сторінках, містить 2 таблиці, 3 рисунки, 2 сторінки додатків. Список використаних джерел містить 41 найменування.

Зміст анотації: у роботі досліджуються гендерні стереотипи в соціальній сфері України в умовах воєнного стану. Проаналізовано структуру, механізми впливу та трансформацію гендерних стереотипів під впливом війни. Розглянуто вплив цих стереотипів на соціальне забезпечення, зайнятість та економічні можливості різних соціальних груп. Визначено основні виклики, що посилюють гендерну нерівність у період воєнного конфлікту, а також розглянуто роль державної соціальної політики, освітніх кампаній і медіа у подоланні стереотипів. Запропоновано рекомендації щодо впровадження гендерно-чутливих підходів для забезпечення рівних прав і можливостей у соціальній сфері.

Ключові слова: гендерні стереотипи, соціальна сфера, воєнний стан, соціальне забезпечення, гендерна нерівність, гендерно-чутлива політика.

ABSTRACT

Kolesnik V. R. Gender stereotypes in the social sphere under martial law. Qualification thesis for the degree of Bachelor in the specialty 232 «Social Security». Customs and Finance University, Dnipro, 2025.

The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, and conclusions. The work is presented on 54 pages, includes 2 tables and 3 figures, 2 side of accessories. The list of references contains 41 titles.

The thesis investigates gender stereotypes in the social sphere of Ukraine under martial law conditions. It analyzes the structure, mechanisms of influence, and transformation of gender stereotypes under the impact of war. The study examines the influence of these stereotypes on social security, employment, and economic opportunities of various social groups. The main challenges that exacerbate gender inequality during the military conflict are identified, as well as the role of state social policy, educational campaigns, and media in overcoming stereotypes. Recommendations are proposed for implementing gender-sensitive approaches to ensure equal rights and opportunities in the social sphere.

Keywords: gender stereotypes, social sphere, martial law, social security, gender inequality, gender-sensitive policy.

ЗМІСТ

ВСТУП	7	
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	8
1.1	Гендерні стереотипи: визначення, структура та механізми впливу	8
1.2	Соціальна політика та гендерні аспекти в Україні	12
1.3	Вплив воєнного стану на посилення або трансформацію гендерних стереотипів	16
РОЗДІЛ 2	АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	21
2.1	Оцінка гендерних нерівностей у соціальному забезпеченні в період війни	21
2.2	Гендерні аспекти зайнятості та економічних можливостей під час війни	26
РОЗДІЛ 3	ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	33
3.1	Гендерно-чутлива соціальна політика: міжнародний досвід та перспективи для України	33
3.2	Освітні кампанії та роль медіа в подоланні гендерних стереотипів в умовах війни	39
ВИСНОВКИ		45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		48
ДОДАТКИ		53

ВСТУП

Актуальність теми. Гендерні стереотипи є одним із ключових факторів, що формують соціальні відносини та визначають рівень рівності у суспільстві. В умовах воєнного стану в Україні, який супроводжується глибокими соціальними, економічними та психологічними викликами, питання впливу гендерних стереотипів на соціальну сферу набуває особливої гостроти. Війна загострює існуючі нерівності, трансформує ролі чоловіків і жінок у суспільстві, а також створює нові виклики для соціальної політики та практик. Під впливом воєнного конфлікту активізуються як традиційні гендерні уявлення, так і прагнення до їх переосмислення, що впливає на доступ до соціального забезпечення, працевлаштування, участь у громадському житті. Актуальність дослідження зумовлена такими факторами, як:

- посилення гендерних стереотипів у соціальних інституціях в умовах воєнного стану;
- зростання гендерної нерівності в соціальному забезпеченні та економічних можливостях різних соціальних груп;
- необхідність адаптації державної соціальної політики до умов воєнного часу з урахуванням гендерних особливостей.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є дослідження впливу гендерних стереотипів на соціальну сферу в Україні в умовах воєнного стану та визначення шляхів їх подолання через гендерно-чутливу соціальну політику. Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- окреслити гендерні стереотипи: визначення, структура та механізми впливу;
- розглянути соціальну політику та гендерні аспекти в Україні;
- окреслити вплив воєнного стану на посилення або трансформацію гендерних стереотипів;
- оцінити гендерні нерівності у соціальному забезпеченні в період війни;
- проаналізувати гендерні аспекти зайнятості та економічних

можливостей під час війни;

- розглянути гендерно-чутливу соціальну політику: міжнародний досвід та перспективи для України;

- розглянути освітні кампанії та роль медіа в подоланні гендерних стереотипів в умовах війни.

Об'єктом дослідження є гендерні стереотипи в соціальній сфері України в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є механізми впливу гендерних стереотипів на соціальне забезпечення, зайнятість і соціальні практики, а також заходи з їх подолання.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: аналіз і синтез наукових джерел, порівняння, узагальнення, контент-аналіз нормативно-правових актів, кейс-аналіз практичних прикладів, а також статистичний аналіз даних щодо соціальної нерівності.

Практичне значення. Отримані результати можуть бути використані соціальними інституціями, освітніми і медійними проєктами для розробки та впровадження гендерно-чутливої політики і практик у соціальній сфері, що сприятиме зниженню гендерних нерівностей в умовах воєнного часу.

Інформаційна база дослідження. Інформаційна база включає чинні нормативно-правові акти; статистичні дані Державної служби статистики України, Державного центру зайнятості; матеріали інтернет та періодичних видань; матеріали зарубіжних ресурсів.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 54 сторінки, містить 2 таблиці, 3 рисунки, 2 сторінки додатків. Список використаних джерел налічує 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

1.1 Гендерні стереотипи: визначення, структура та механізми впливу

Гендерні стереотипи є невід'ємною частиною соціальної реальності, що формуються впродовж життя індивіда під впливом культури, виховання, медіа, освіти та інших соціальних інститутів. Вони закріплюють уявлення про те, якими мають бути жінки та чоловіки, які ролі їм слід виконувати, як вони повинні виглядати, поводитися та взаємодіяти з навколишнім світом. Ці уявлення не лише відображають усталені традиції, а й активно впливають на сприйняття, оцінку та взаємодію між людьми. У критичні періоди, коли соціальні ролі часто змінюються, прояв гендерних стереотипів може або посилювати напругу в суспільстві, або навпаки виявляти нові можливості для переосмислення ролі жінки та чоловіка. У соціальній сфері, де щоденна взаємодія між людьми є основним ресурсом, стереотипи можуть як сприяти впорядкуванню цієї взаємодії, так і створювати бар'єри для рівності та справедливості.

У сучасній науковій дискусії важливо чітко розмежовувати конституційні й соціокультурні аспекти у визначенні маскулінності та фемінінності, що зв'язується з термінами «стать» і «гендер» [1]. Стать охоплює біологічні відмінності між індивідами, обумовлені генетичною структурою, анатомо-фізіологічними характеристиками та репродуктивними функціями. Гендер, натомість, відображає соціальний статус й соціально-психологічні характеристики особистості, які хоча і пов'язані зі статтю й сексуальністю, але виявляються лише у взаємодії з іншими суб'єктами. Суспільство відіграє ключову роль у визначенні, яким чином і в яких межах проявляються активності індивіда; культура надає знакову систему, що дозволяє людині висловлювати природні риси й наділяти їх сенсом. Тому

культура може розглядатися як організуючий і системотворчий чинник, котрий формує те, що ми називаємо маскуліним або фемініним. Саме культурні визначення окремих людських якостей та здібностей стають базисом для класифікації на чоловічі, жіночі чи нейтральні (спільні для обох статей) риси [1].

Для глибшого розуміння гендерних стереотипів слід розглядати гендер як соціальний конструкт. Це поняття варто трактувати як суспільний процес, що формується в межах конкретної спільноти та має виразну соціокультурну природу. Його сутність полягає у визначенні соціально-рольового статусу особистості, а також її прав і можливостей в освіті, професійному розвитку та доступі до ресурсів і влади. Гендер є однією з базових характеристик особистості, що впливає на її соціальний і психологічний розвиток, а також на особистісну самореалізацію в умовах конкретного соціального середовища [2; 3].

Метасистема гендеру охоплює чотири основні групи характеристик: біологічна стать, гендерна ідентичність, гендерні норми та гендерні стереотипи. Гендерна ідентичність є аспектом самосвідомості, що визначає сприйняття індивідом себе як представника певної статі. Це одна з фундаментальних особливостей особистості, що формується через інтеріоризацію рис маскулінності чи фемінінності під час «Я» – взаємодії з оточенням в процесі соціалізації. Гендерна ідентичність, входячи до структури соціальної ідентичності, виступає її специфічним видом, що резонує із професійними, сімейними, етнічними та іншими статусами. Гендерна ідентичність є продуктом соціального конструювання – вона починає формуватися з моменту народження через процес гендерної соціалізації. Суспільство цілеспрямовано виховує дитину у відповідності до усталених уявлень про маскуліне та фемініне, закладених у культурі. На підставі цих суспільних еталонів дитина формує власні уявлення про гендерну роль, поведінку та самооцінку. Подальший розвиток цього процесу супроводжується статево-рольовою соціалізацією.

Диференціація діяльності, статусів, прав і обов'язків індивідів відповідно до їхньої статевої належності відноситься до концепції гендерної ролі. Гендерні ролі є нормативними і відображають певні соціальні очікування, які виявляються через поведінку. Вони завжди вплетені в певну нормативну систему, яку індивід інтерпретує у своїй свідомості та діях. Деякі з цих норм засвоюються через засоби масової інформації та популярну літературу, інші передаються безпосередньо через традиції, звичаї, батьківські настанови або у вигляді суспільного осуду при відхиленні від прийнятої статево-рольової поведінки [4]. Наприклад, хлопців часто заохочують до активної та ризикованої поведінки, у той час як дівчата виховуються в дусі обережності та покірності. Такі поведінкові моделі закріплюються через іграшки, мультфільми, шкільні соціальні норми вчителів та навіть при виборі майбутньої професії.

Таким чином, гендерні стереотипи можемо розглядати як соціальні норми. Більшість людей мають усталені уявлення про те, що чоловікам і жінкам притаманні певні специфічні якості й поведінкові моделі, і переважна частина суспільства дотримується цієї думки. Ми зазвичай усвідомлюємо, яка поведінка вважається прийнятною для представників кожної статі. Такі стереотипи вирізняються надзвичайною стійкістю. Їх глибока укоріненість у свідомості значної частини населення сприяє передачі цих стереотипів із покоління в покоління в процесі соціалізації [1]. Слід зазначити, що гендерні стереотипи можуть мати негативний вплив не лише на жінок, а й на чоловіків. Серед компонентів традиційної чоловічої ролі виділяються норми успішності статусу, інтелектуальної, фізичної і емоційної стійкості, а також антижіночності. Для багатьох чоловіків повна відповідність цим нормам є недосяжною, що викликає стрес і призводить до компенсаторних поведінкових реакцій: обмеження емоційності, нав'язливого прагнення до змагання та успіху тощо. Таким чином, гендерні стереотипи – це спрощені, стійкі та емоційно насичені уявлення про поведінку і риси характеру чоловіків або жінок [1]. Вони також містять приписи та заборони щодо того, що чоловіки

і жінки повинні відчувати, проявляти та робити. Гендерні стереотипи проявляються перш за все як гендерно-рольові стереотипи, що визначають прийнятність і варіативність ролей та видів діяльності чоловіків і жінок. Вони також включають стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик. Ці два компоненти взаємопов'язані. Прийняття певної ролі особою залежить від наявності у неї відповідних рис та характеристик. Гендерні стереотипи формуються на основі різних статусів і ролей, які чоловіки і жінки отримують і відтворюють у суспільстві. Усталені стереотипи з часом стають нормативними стандартами для чоловіків і жінок і слугують моделями для гендерно-рольової соціалізації підростаючого покоління [4].

Найбільш чітко окреслені градації характеристик стереотипів охоплюють:

1. Культурні канони, що відображають ідеалізовані образи чоловіка і жінки;
2. Уявлення про притаманні кожній статі риси характеру та психологічні особливості;
3. Сфери, способи та стиль самореалізації, притаманні чоловіку і жінці в межах конкретного етнокультурного середовища;
4. Особливості процесів соціалізації хлопчиків і дівчаток, що визначають їх розвиток у суспільстві;
5. Поведінкові моделі - норми, приписи та очікування щодо поведінки осіб певної статі в типовій ситуації, а також соціальні санкції за їх порушення;
6. Гендерну стратифікацію, що стосується градації соціальних статусів і ролей чоловіків та жінок і визначає суспільний престиж статі [5].

На нашу думку, основними механізмами впливу гендерних стереотипів на особистість і суспільство є:

- гендерна соціалізація, яка починається з раннього дитинства;
- мас-медіа як джерело популяризації стереотипних образів;
- сім'я та найближче соціальне оточення, що транслює очікування щодо

поведінки відповідно до статі;

- освітня система, яка часто підкріплює традиційний поділ ролей;
- правові й економічні структури, що формують нерівні умови для чоловіків і жінок.

Отже, гендерні стереотипи, маючи чітко визначену структуру та глибокі соціокультурні корені, справляють істотний вплив як на особистість, так і на суспільство загалом. Вони формуються через соціалізацію, підтримуються соціальними інститутами й транслуються через масову культуру, що спричиняє відтворення нерівностей у різних сферах життя. Саме тому поряд із законодавчим забезпеченням рівних прав жінок і чоловіків надзвичайно важливою залишається робота з громадською свідомістю, подоланням стереотипних уявлень про гендерні ролі [6]. Адже стійкість цих уявлень і їхній вплив на соціальну взаємодію часто гальмують розвиток справді рівноправного суспільства [4].

1.2 Соціальна політика та гендерні аспекти в Україні

Питання забезпечення гендерної рівності набуває особливого значення в контексті соціальної політики держави, адже саме через неї реалізуються базові принципи справедливості, рівного доступу до ресурсів, послуг та можливостей. Гендерний підхід у соціальній політиці України спрямований на подолання дискримінації, створення передумов для рівноправної участі жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя, а також на подолання структурних бар'єрів, зумовлених традиційними уявленнями про гендерні ролі. В умовах воєнного стану ці аспекти стають ще більш актуальними, оскільки ризики загострення нерівності зростають через підвищену соціальну вразливість окремих категорій населення.

У сучасному науковому дискурсі соціальна політика трактується не лише як система заходів соціальної підтримки малозабезпечених, а як механізм регулювання інтересів різних соціальних груп. Метою соціальної

політики є регулювання та гармонізація інтересів задля забезпечення сталого й збалансованого розвитку суспільства, досягнення соціального миру та злагоди серед громадян. Причому саме узгодження інтересів, а не задоволення потреб окремої – навіть найбільш вразливої чи перспективної – соціальної групи, є визначальною метою. У цьому контексті доцільніше говорити не лише про захист інтересів жінок або чоловіків у межах гендерно орієнтованої соціальної політики, а про їхнє узгодження, що сприяє розвитку гендерних відносин у суспільстві [7].

Для досягнення соціальної справедливості та рівного і сталого розвитку суспільства важливо застосовувати гендерний підхід, що передбачає впровадження ефективних інструментів і практик, що відповідають потребам і жінок, і чоловіків різного віку та соціального статусу. Сьогодні тема гендерної рівності залишається надзвичайно актуальною. Необхідно визнати, що ефективне забезпечення прав людини в сучасній Україні можливе лише за умов, які враховують інтереси всіх учасників правовідносин, незалежно від статі. Попри закріплені у законодавстві принципи рівності, на практиці зберігаються численні бар'єри, зумовлені стійкими гендерними стереотипами. Останні, глибоко вкорінені в українській правосвідомості, особливо щодо ролі жінки, перешкоджають досягненню фактичної гендерної рівності.

Соціальна політика є складовою внутрішньої політики держави, спрямованою на забезпечення соціального захисту, рівності можливостей та добробуту населення. Соціальна політика є багаторівневою і багатосуб'єктною системою. Серед суб'єктів соціальної політики – державні інституції, органи місцевого самоврядування, громадські організації та роботодавці. Об'єктами соціальної політики є всі громадяни, особливо найвразливіші верстви населення [8]. Від ефективності реалізації соціальної політики, яка має на меті захист громадян від соціальних і економічних ризиків, залежить рівень довіри до держави та сприйняття реформ. Її формування передбачає ідентифікацію проблемних зон, тобто протиріч між реальним і бажаним станом речей. Щоб визначити бажаний стан, необхідно

вивчити інтереси та потреби різних соціальних груп, які, серед іншого, диференціюються за гендерною ознакою. Сучасні гендерні концепції наголошують: відмінності між чоловіками та жінками, що домінують у певному суспільстві, є радше продуктом історично сформованих традицій та стереотипів, ніж біологічних характеристик.

Україною були зроблені значні кроки у напрямку забезпечення гендерної рівності, зокрема, удосконалено нормативно-правову базу, що створює засади забезпечення гендерної рівності. Прийнято Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [9] та Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [10]. У межах реалізації останнього Мінсоцполітики затвердило Інструкцію щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів [11]. У 2019 році були внесені зміни до Виборчого кодексу України, які запровадили 40% гендерну квоту для партійних списків [12].

Крім того, Уряд схвалив Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та операційний план її реалізації (далі – Стратегія), так схвалення Стратегії «зумовлено необхідністю забезпечення реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації» [13]. У 2022 році, враховуючи умови воєнного стану, актуалізовано Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», який передбачає «забезпечення повної та рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень на всіх рівнях – від мирних переговорів до відновлення країни та суспільно-політичного життя» [14]. План також спрямований на «запобігання гендерно зумовленому насильству, зокрема через механізми притягнення винних до відповідальності, та усунення причин виникнення конфліктів шляхом роззброєння, протидії експлуатації й підтримки мирних ініціатив» [14]. Особливу увагу в документі приділено вразливим групам: «жінкам і дівчатам, які зазнали насильства чи

переслідувань унаслідок конфлікту, внутрішньо переміщеним особам, жінкам-ветеранам і комбатанткам, а також особам з інвалідністю чи тим, хто повернувся з полону або постраждав від бойових дій» [14]. Національний план також передбачає врахування потреб жінок під час надання медичних, психологічних та гуманітарних послуг, а також залучення їх до процесів економічного відновлення та перехідного правосуддя у постконфліктний період [14].

Міністерство соціальної політики України визначило гендерну рівність пріоритетом своєї діяльності. Зокрема, було ініційовано впровадження гендерного аудиту як інструменту оцінки ефективності політик, а також розроблено Методичні рекомендації щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ [15]. Результатом гендерного аудиту є звіт з конкретними рекомендаціями та планом дій для покращення гендерної рівності в організації. У ході аудиту відбувається опитування співробітників організації щодо виявлення гендерних диспропорцій, фокус-групи та аналіз документації і продуктів організації.

Разом із цим, попри значні успіхи у нормативно-правовому забезпеченні гендерної рівності, на практиці в українському суспільстві залишаються значні виклики. Серед них інерційність сприйняття традиційних гендерних ролей, нерівний розподіл обов'язків у сім'ї, недостатнє представництво жінок у вищих ешелонах влади та на керівних посадах, а також гендерна сегрегація на ринку праці. Особливої актуальності питання гендерної рівності набуває в умовах воєнного стану, коли збільшується тягар відповідальності на жінок, які змушені поєднувати обов'язки догляду за дітьми, піклування про осіб похилого віку та участь у трудовій діяльності – часто в умовах погіршеної соціальної інфраструктури. При цьому спостерігається тенденція до посилення традиційних стереотипів щодо ролі жінки як «берегині дому» та чоловіка як «захисника Вітчизни». У той же час багато жінок відіграють активну роль у волонтерстві, Збройних Силах України, громадському секторі, беручи участь у формуванні стратегій виживання і розвитку громад в умовах

війни, що поступово змінює суспільне сприйняття гендерних ролей, демонструючи потребу у трансформації відповідних соціальних уявлень і політик.

Таким чином, сучасна соціальна політика України в частині забезпечення гендерної рівності залишається складним, багатокомпонентним процесом, який потребує гнучкості, міжсекторальної взаємодії та орієнтації на довгострокову перспективу. Умови війни не лише ускладнюють реалізацію окремих соціальних програм, а й водночас виступають каталізатором для перегляду усталених практик і пошуку нових механізмів забезпечення рівності прав і можливостей для всіх громадян, незалежно від статі. Саме від спроможності соціальної політики реагувати на нові виклики та адаптуватися до швидкозмінних умов залежить не лише добробут населення, а й стабільність та згуртованість українського суспільства у майбутньому.

1.3 Вплив воєнного стану на посилення або трансформацію гендерних стереотипів

Війна не лише змінює лінії фронту, а й переглядає межі звичних соціальних ролей. У період збройного конфлікту суспільство стикається з викликами, які висвітлюють глибоко вкорінені уявлення про чоловіче й жіноче, силу і турботу, обов'язок і жертвність. Те, що ще в мирний час здавалося усталеним і зрозумілим, у кризових умовах набуває нових змістів. Гендерні стереотипи, які роками формувалися через освіту, культуру, виховання, тепер проходять випробування на стійкість. Одні з них посилюються, інші ж поступово втрачають силу, поступаючись місцем новим соціальним ролям і моделям поведінки.

Жінки, які традиційно сприймалися як берегині домашнього вогнища, дедалі частіше беруть на себе відповідальність, пов'язану з безпекою, організацією гуманітарної допомоги, участю в обороні та управлінні громадами. Чоловіки, у свою чергу, переживають тиск очікувань бути

«захисниками», часто нехтуючи власними емоціями та психологічним станом, що створює нові соціальні конфлікти, але й відкриває простір для переосмислення. Саме в таких умовах відбувається або загострення, або поступова трансформація гендерних уявлень. Досвід війни стає каталізатором змін, які торкаються не лише правових чи політичних механізмів, а й самого уявлення про рівність, партнерство та справедливість у взаємодії між людьми.

Одним із ключових проявів воєнного стану стало посилення традиційних уявлень про гендерні ролі, зокрема через домінуючий дискурс «чоловіка-захисника» та «жінки-жертви» або «берегині тилу». У медійному та суспільному наративі з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну значна увага приділялася саме чоловічій військовій участі, що частково відновило патріархальні моделі поведінки. Соціальні очікування щодо обов'язку чоловіка йти на фронт або «не ховатися» створюють додатковий психологічний тиск, що, в свою чергу, негативно впливає на чоловіче психічне здоров'я, посилюючи стигму звернення до психологів або прояву емоційної вразливості.

З іншого боку, активна участь жінок у волонтерському русі, територіальній обороні, на передовій, у гуманітарних місіях, сфері логістики та управлінні ресурсами кидає виклик уявленню про жіночу «природну» пасивність і виключно доглядову роль. За даними Міністерства оборони України, станом на 2025 рік у ЗСУ служать понад 70 тисяч жінок, з них понад 5 500 – безпосередньо на передовій, а частина обіймає командні посади [16]. Ці цифри не лише свідчать про розширення жіночої участі в секторі безпеки, але й про глибокі соціальні зміни у сприйнятті жіночої ролі в національному опорі.

Трансформація стереотипів виявляється й у зміні домашніх ролей: через мобілізацію або втрату годувальника, жінки дедалі частіше стають єдиними утримувачками сімей, приймаючи на себе як економічну, так і емоційну відповідальність, що вказує на ерозію уявлення про чоловіка як головного добувача і жінку як залежного члена домогосподарства. Проте така зміна не

завжди супроводжується належною підтримкою з боку держави чи суспільства: інституційні механізми часто залишаються неготовими до нової реальності, ускладнюючи адаптацію цих жінок до нових соціальних ролей.

У той час як частина суспільства продовжує відтворювати традиційні гендерні уявлення про чоловіка як воїна й жінку як берегиню – реальний досвід війни демонструє набагато складнішу картину. Як зазначається в аналітичних оглядах Національного інституту стратегічних досліджень, значна частина жіночого внеску у війну залишається поза фокусом суспільного визнання, попри активну участь у різноманітних сферах опору, що створює розрив між реальністю й суспільним дискурсом, у якому героїзм і боротьба часто автоматично асоціюються з чоловічою роллю [17]. Водночас саме через практичну залученість жінок відбувається поступова трансформація уявлень про гендер, яка вже не зводиться до біологічних чи символічних рамок, а набуває нових змістів.

Ці зміни торкаються не лише конкретних практик поведінки, а й самих уявлень про те, що вважається «нормальним» чи соціально прийнятним для представників тієї чи іншої статі. У воєнний період відбувається активне переписування гендерних сценаріїв, які ще донедавна були жорстко зафіксованими в колективній свідомості. У цьому контексті важливо зазначити, що такі трансформації відбуваються не тільки в площині публічного життя, але й у внутрішньо-особистісному вимірі, тобто у сприйнятті себе, своєї ролі, прав і меж можливого. Гендерна ідентичність більше не є статичною конструкцією, що спирається виключно на культурно задані ролі, адже вона формується через практичну взаємодію з реальністю, що змінюється.

Значущою рисою поточної ситуації є також руйнування бінарних опозицій типу «сильний-чоловік/слабка-жінка», які ще донедавна визначали соціальні очікування. Воєнні умови демонструють, що витривалість, здатність до прийняття рішень, управління ризиками та психологічна стійкість не мають статевої визначеності. Навпаки – жінки дедалі частіше демонструють як

лідерські, так і бойові якості, у той час як чоловіки виявляють емоційну чутливість і потребу в підтримці, що поступово нормалізується завдяки підвищеній увазі до ментального здоров'я в умовах війни.

Як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, один із ключових викликів сьогодення полягає в тому, що формальні ознаки залучення жінок до важливих суспільних процесів ще не означають повної переоцінки гендерних парадигм. У багатьох випадках від жінки очікують не лише ефективності в нових ролях, а й збереження традиційної «жіночності», що проявляється в додатковому емоційному навантаженні, обов'язку підтримувати мораль інших, залишатися турботливою й м'якою навіть у кризових умовах [17], що створює подвійний тиск, який ускладнює повноцінне прийняття змін як з боку самих жінок, так і з боку соціального оточення.

Водночас війна оголює й такі суперечності, як нерівний розподіл ресурсів, прав і можливостей між жінками та чоловіками, що функціонують навіть попри формальну рівність, закріплену, зокрема, у статті 24 Конституції України. Яскравим прикладом таких суперечностей є ситуація у секторі безпеки й оборони. Незважаючи на суттєве зростання кількості жінок у лавах Збройних Сил України жіноча участь у військовій службі часто супроводжується недовірою, спробами знецінення або відкритим сексизмом. Як демонструють результати соціологічних досліджень, попри переважно позитивне суспільне ставлення до жінок у ЗСУ, все ще зберігаються стереотипні уявлення про їхню «природну» придатність виключно до небойових завдань, а також сумніви щодо їх здатності командувати підрозділами. Гендерні упередження проявляються і в системі кар'єрного зростання, де жінки меншою мірою представлені на керівних посадах. Незважаючи на формальне закріплення гендерної рівності у військовій сфері, просування жінок у професійній ієрархії, доступ до навчання, забезпечення амуніцією та врахування побутових потреб жінок залишаються проблемними. Досі часто саме жінки мають самотійно вирішувати питання забезпечення

належною формою, гігієнічними засобами або засобами захисту, що свідчить про те, що трансформація стереотипів хоч і відбувається, але не є лінійною чи безконфліктною, адже вона вимагає перегляду не лише інституційних підходів, а й глибинних культурних уявлень про «належну» поведінку й роль жінки в умовах війни [18].

Ще один аспект котрий заслуговує уваги – це зміна соціального контексту батьківства в умовах воєнного стану. Зокрема, з'являється дедалі більше прикладів чоловіків, які змушені виконувати функції догляду за дітьми або літніми родичами через мобілізацію партнерок, евакуацію або втрату інших членів родини. Такі ситуації сприяють появі нових моделей чоловічої ролі, орієнтованих не на силу та контроль, а на відповідальність, емоційну відкритість і турботу. У довгостроковій перспективі це може стати підґрунтям для більш гнучкого й рівноправного підходу до гендерної соціалізації майбутніх поколінь.

Таким чином, воєнний стан функціонує не лише як кризова подія, а й як соціокультурний поворотний момент, який ставить під сумнів давні уявлення про гендер і відкриває можливість для побудови нових форм партнерства, ролей та ідентичностей. Водночас ці зміни не відбуваються автоматично: вони потребують осмислення, критичного діалогу та підтримки як на рівні державної політики, так і в повсякденних практиках спілкування. Лише за таких умов можлива справжня трансформація стереотипів – не як зовнішня мода, а як внутрішньо прийнята цінність рівності й взаємоповаги.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА СОЦІАЛЬНУ СФЕРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Оцінка гендерних нерівностей у соціальному забезпеченні в період війни

У період війни соціальне забезпечення набуває особливого значення як інструмент підтримки населення, що стикається з численними викликами – втратою доходів, вимушеним переміщенням, психологічною нестабільністю. Проте навіть у таких надзвичайних умовах соціальні гарантії не є однаково доступними для всіх. Стать залишається чинником, який суттєво впливає на те, як люди переживають наслідки війни та якою мірою можуть розраховувати на допомогу від держави.

Жінки та чоловіки мають різні стартові можливості в економічному житті, а в умовах збройного конфлікту ці відмінності загострюються. Особливості зайнятості, ролі в сім'ї, участь у бойових діях чи волонтерській діяльності визначають наскільки доступною та ефективною є для людини система соціального захисту. Часто жінки несуть подвійне навантаження: піклування про дітей і літніх родичів поєднується з потребою самостійно забезпечувати родину в умовах, коли традиційні джерела підтримки зникають.

Ці обставини вимагають уважного аналізу того, як побудовані механізми допомоги й чи враховують вони реальні потреби обох статей. Саме на період воєнного часу припадають зміни в пріоритетах державної політики, що створює як нові виклики, так і можливості для подолання старих нерівностей. Тому питання справедливості, рівного доступу та ефективності соціальних інструментів є не лише теоретичним, а й глибоко практичним, адже воно безпосередньо стосується життя мільйонів людей.

У період війни соціальні та економічні умови в країні кардинально змінюються, що безпосередньо впливає на різні категорії населення, зокрема

на пенсіонерів. Особливу увагу слід звернути на те, як розподіляються пенсійні виплати між жінками і чоловіками, а також як ці показники варіюються в різних регіонах, адже саме від цього залежить рівень соціального захисту та якість життя однієї з найбільш вразливих груп населення в умовах воєнного часу.

Кількісний розподіл пенсіонерів за статтю дозволяє окреслити масштаби потенційної нерівності, однак для глибшого розуміння ситуації необхідно проаналізувати і якісний аспект, наприклад, відмінності у розмірах пенсійних виплат між жінками та чоловіками. У реаліях війни питання справедливості соціального забезпечення стає особливо чутливим, адже для багатьох людей пенсія є єдиним джерелом стабільного доходу. В додатку А наведено динаміку середніх розмірів призначених місячних пенсій.

За даними таблиці з додатку А можемо зробити наступні узагальнення: спостерігається стійка гендерна нерівність у сфері пенсійного забезпечення, яка зберігається в усіх регіонах України. Незважаючи на загальне зростання розмірів пенсій як для чоловіків, так і для жінок, розрив між ними залишається значним. У середньому по країні пенсія чоловіків станом на 01.01.2024 р. становила 6 587,87 грн, тоді як у жінок лише 4 603,88 грн, отже, жінки отримували в середньому на 1 984 грн менше, або приблизно на 30 % нижче порівняно з чоловіками. Цей дисбаланс має не лише статистичне, а й соціальне значення: в умовах війни, коли багато жінок залишилися єдиними годувальницями в родині або змушені опікуватися літніми членами родини, такий рівень фінансової несправедливості створює додаткові ризики для їхнього виживання та добробуту. Варто також зауважити, що у жодному регіоні жінки не отримують пенсію, співставну за розміром з чоловічою – незалежно від географії, тривалості стажу чи соціально-економічного становища області. У декількох регіонах (наприклад, Рівненська область) спостерігається найбільш динамічне зростання пенсійних виплат, проте навіть у таких випадках абсолютна різниця в сумі зберігається. У регіонах із відносно вищими середніми пенсіями для чоловіків – таких як м. Київ, Донецька та

Луганська області показники перевищують 8 700 грн, однак слід зауважити, що високі значення в останніх двох випадках не є відображенням реального економічного становища регіонів, оскільки значна частина територій Донецької та Луганської областей перебуває під окупацією, а економічна активність там суттєво обмежена. Такі показники, ймовірно, зумовлені структурою пенсіонерів, які отримують виплати за місцем реєстрації, але фактично проживають в інших регіонах або є представниками певних професійних категорій (наприклад, шахтарів, металургів, військових). Водночас, навіть у цих областях жінки отримують значно нижчі пенсії, що лише підкреслює глибину гендерного розриву. Отже, наявна динаміка пенсійних виплат свідчить про стійку гендерну нерівність у доступі до фінансових ресурсів соціального забезпечення, яка в умовах війни лише поглиблюється, що потребує перегляду існуючих механізмів пенсійної політики з врахуванням гендерної справедливості, особливо щодо підтримки жінок похилого віку, які є однією з найвразливіших категорій населення в період соціальної турбулентності.

В додатку Б наведено розподіл пенсіонерів усіх категорій за статтю та регіонами. Аналіз регіонального розподілу пенсіонерів за статтю свідчить про наявну структурну гендерну нерівність у системі соціального забезпечення. В усіх без винятку регіонах України частка жінок серед пенсіонерів суттєво перевищує частку чоловіків. Загалом по країні жінки становлять понад 60 % від загальної кількості пенсіонерів, що є прямим відображенням демографічних і соціально-економічних реалій. Такий дисбаланс має декілька причин. По-перше, жінки в середньому живуть довше, що збільшує тривалість перебування на пенсії. По-друге, через гендерну сегрегацію ринку праці та частіші перерви в трудовій біографії (пов'язані, наприклад, з доглядом за дітьми або родичами), жінки раніше виходять на пенсію, іноді з меншим страховим стажем. У воєнний час ці чинники посилюються: чоловіки частіше залучені до бойових дій або загалом до військової служби, тоді як жінки залишаються з дітьми, доглядають за літніми родичами, беруть на себе

відповідальність за збереження повсякденного життя, що робить їх більш вразливими до соціально-економічних ризиків, а отже більш залежними від системи соціального захисту. Також важливо зазначити, що жінки-пенсіонерки не є однорідною групою: в залежності від регіону їхня частка коливається в межах від 58,7 % (Луганська область) до 61,5 % (Тернопільська область), проте жодна область не демонструє паритету, що вказує на системність явища. Отже, диспропорція у розподілі пенсіонерів за статтю є важливою ознакою гендерної нерівності у соціальному забезпеченні. У період війни ця нерівність набуває особливої актуальності, оскільки відображає не лише демографічні тенденції, а й глибші структурні проблеми соціальної політики, які потребують комплексного реагування з врахуванням гендерної чутливості.

У період війни питання соціального забезпечення набуває особливої гостроти. Руйнування інфраструктури, загибель годувальників, погіршення стану здоров'я, зниження рівня зайнятості призводять до зростання вразливості широких верств населення. У таких умовах державна соціальна допомога стає не просто елементом підтримки, а інструментом виживання для сотень тисяч людей. В табл. 2.1 наведено динаміку державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю.

Дані з табл. 2.1 свідчать про стійке зростання кількості отримувачів соціальної допомоги як серед чоловіків, так і серед жінок. Водночас динаміка збільшення за окремими категоріями виявляє помітні гендерні диспропорції, що мають важливе значення в контексті оцінки гендерних нерівностей у сфері соціального забезпечення. Найвищі темпи приросту кількості отримувачів зафіксовано серед жінок з інвалідністю I та II груп, що може бути наслідком підвищеного навантаження на жінок у воєнний час, включаючи психологічне та фізичне виснаження, обмежений доступ до медичних послуг та соціальної підтримки. У категорії отримувачів допомоги на дітей померлого годувальника кількість жінок суттєво переважає – як у 2023, так і у 2024 році, що є прямим наслідком традиційного розподілу ролей у родині, а також

високих втрат серед чоловіків-годувальників на фронті. Така ситуація актуалізує потребу в гендерно чутливій політиці соціального захисту, яка враховує специфіку соціальних ризиків для жінок під час війни. Таким чином, хоч соціальна допомога й виконує стабілізуючу функцію, однак наявні гендерні дисбаланси в доступі та потребі у цій допомозі свідчать про необхідність глибшої інтеграції гендерного підходу в управління соціальними ризиками.

Таблиця 2.1

Динаміка державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю станом на 01.01.2023 – 01.01.2024 рр.

	2023		2024		Зміна з 2023 р. по 2024 р., %	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Всього	101 813	74 415	118 222	85 129	14,91	13,43
Особи з інвалідністю, з них:						
I групи	5 826	1 972	6 799	2 732	15,41	32,31
II групи	26 722	10 345	30 325	13 671	12,63	27,7
III групи	53 858	22 498	63 924	25 842	17,09	13,84
Особи, які досягли віку, встановленого ст.1 ЗУ «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю»	7 576	4 106	8 921	4 591	16,31	11,15
Отримувачі допомоги на дітей померлого годувальника, який на день смерті не мав страхового стажу, необхідного для призначення пенсії особам з інвалідністю III групи відповідно до ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	7 779	35 494	8 238	38 293	5,73	7,59

Джерело: побудовано авторкою за даними [19; 20]

Таким чином, гендерна нерівність у системі соціального забезпечення в

Україні залишається значною проблемою, яка загострилася під час війни. Жінки, які переважають серед отримувачів пенсій, отримують значно менші виплати порівняно з чоловіками, що зумовлено як демографічними та економічними чинниками, так і гендерними стереотипами. Воєнні умови посилили вразливість жінок, особливо літнього віку, та показали потребу в більш чутливій до гендеру соціальній політиці.

2.2 Гендерні аспекти зайнятості та економічних можливостей під час війни

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на економіку, ринок праці та соціальні умови життя населення. Проте ці зміни торкнулися жінок і чоловіків по-різному. Гендерна нерівність, що існувала раніше, не лише не зникла, а в багатьох випадках стала ще помітнішою. Зростання безробіття, переміщення мільйонів людей, трансформація секторів зайнятості висвітлили відмінності у доступі до економічних ресурсів та можливостей для різних соціальних груп. Жінки, які часто працювали у сфері обслуговування, освіти, охорони здоров'я чи дрібного підприємництва, були особливо вразливими до втрати роботи. Водночас на них лягло й додаткове навантаження з догляду за дітьми та родичами, що ще більше обмежувало можливість економічної активності.

Зважаючи на масштабні трансформації в економіці України, спричинені війною, питання гендерної рівності в зайнятості та доступі до економічних можливостей набуває особливої актуальності. В умовах зменшення кількості формальних робочих місць та загального послаблення ринку праці багато українців і українок звернулися до самозайнятості як альтернативного шляху заробітку. Одним із доступних інструментів у цьому контексті є реєстрація фізичної особи-підприємця (далі – ФОП), що дозволяє започаткувати власну справу навіть у кризовий період. Для розуміння гендерних тенденцій у підприємництві доцільно проаналізувати динаміку частки чоловіків і жінок

серед новостворених ФОПів, що наведена на рис. 2.1.

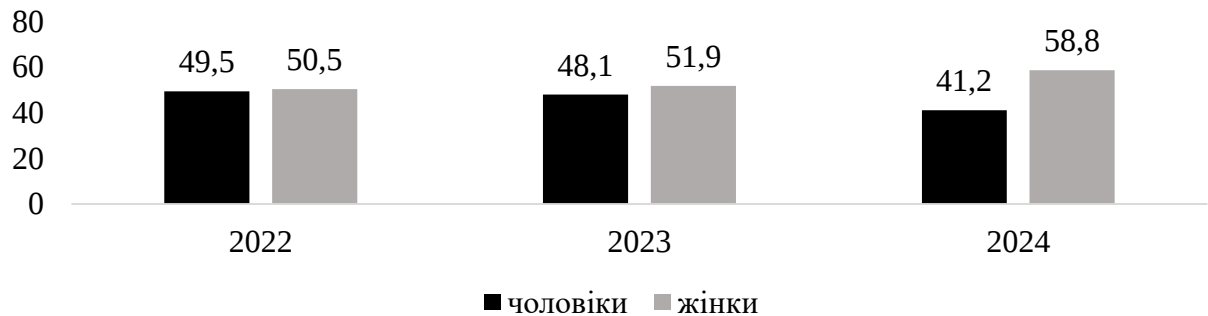

Рис. 2.1 Динаміка частки чоловіків і жінок серед новостворених ФОПів у I кварталі за 2022 – 2024 рр., %

Джерело: побудовано авторкою за даними [21]

За даним рис. 2.1 можемо спостерігати чітко виражену тенденцію до зростання жіночої участі в підприємництві. Якщо у 2022 році показники були майже рівними, то вже у 2024 році частка жінок досягла 58,8%, тоді як чоловіки становили лише 41,2%. Такий зсув у бік жіночого підприємництва можна пояснити кількома факторами, пов'язаними із воєнним часом. По-перше, значна частина чоловіків була мобілізована або зайнята в інших видах діяльності, безпосередньо пов'язаних із обороною країни. По-друге, жінки, особливо ті, хто втратив основне місце роботи або опинився у нових соціальних і економічних умовах, активніше почали шукати альтернативні шляхи забезпечення себе та своїх родин. Наведені дані підтверджують, що війна, попри загрозу та нестабільність, стала також каталізатором для переосмислення ролі жінок в економіці. Підвищення їхньої економічної активності через підприємництво є важливим індикатором трансформації гендерних ролей у воєнний час. У цьому контексті можемо говорити не лише про зростання участі жінок у бізнесі, а й про їхнє прагнення до фінансової незалежності й активнішої присутності у публічному економічному просторі.

Задля глибшого розуміння характеру економічної активності жінок і чоловіків у період війни, доцільно проаналізувати, у яких сферах найчастіше

створювалися нові ФОПи за гендерною ознакою, що дозволить оцінити не лише рівень участі, а й специфіку зайнятості. На рис. 2.2 наведено розподіл новостворених ФОПів за сферами діяльності.

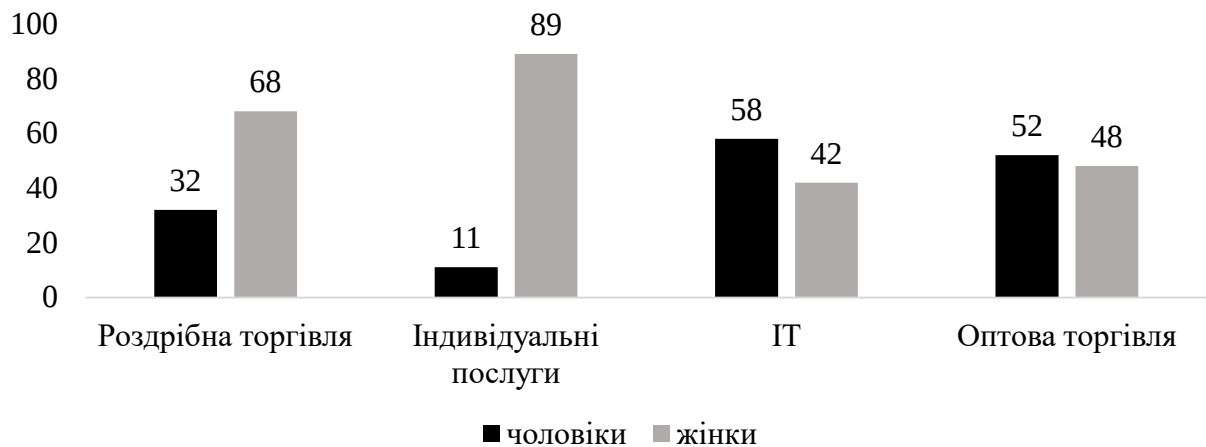

Рис. 2.2 Розподіл новостворених ФОПів за сферами діяльності у 2024 році, %

Джерело: побудовано авторкою за даними [21]

Аналіз рис. 2.2 в гендерному розрізі виявляє чітко окреслені тенденції, що підтверджують наявність гендерної сегрегації у сфері зайнятості навіть в умовах воєнного стану. Зокрема, жінки значно переважають у таких галузях, як роздрібна торгівля та індивідуальні послуги, адже ці сфери традиційно асоціюються з «жіночою» працею – обслуговуванням, доглядом, спілкуванням із клієнтами, що свідчить про збереження класичних гендерних ролей навіть за умов кризи, коли жінки змушені активізуватися економічно, але здебільшого в межах «прийнятних» для суспільства видів діяльності. Натомість чоловіки домінують у сфері ІТ і мають незначну перевагу в оптовій торгівлі, що може свідчити про їх доступ до більш капіталомістких, технічних або стратегічних напрямів діяльності, пов'язаних із вищим рівнем прибутковості чи стабільності. Отже, війна не усунула, а лише адаптувала гендерні нерівності, змінюючи не стільки можливості участі, скільки напрями цієї участі на ринку праці та в підприємництві.

Одним із ключових проявів впливу війни на економічну активність населення стала втрата роботи та збільшення кількості осіб зі статусом безробітного. Однак ця проблема виявилася не лише масштабною, а й нерівномірною за гендерною ознакою. Зокрема, жінки й чоловіки по-різному були представлені серед безробітних залежно від того, в яких професійних сферах вони працювали до звільнення. Така нерівномірність є результатом як структурних особливостей ринку праці, так і впливу традиційних гендерних ролей, що визначають зайнятість у певних професіях. Жінки частіше зосереджені у сферах освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, де можливості для дистанційної роботи чи альтернативної зайнятості можуть бути обмежені, а також існує висока конкуренція за робочі місця. Чоловіки ж переважно працювали в промисловості, будівництві, транспорті – галузях, які зазнали суттєвих руйнувань та скорочень через бойові дії та зупинку виробництв. Крім того, наявність сімейних обов'язків, особливо у жінок, ускладнює їхню можливість оперативно реагувати на зміни ринку праці, проходити перекваліфікацію чи шукати нові варіанти зайнятості. Аналіз безробіття у гендерному розрізі через призму професійних груп дозволяє детальніше визначити найбільш вразливі категорії населення, виявити прогалини у системі підтримки та розробити більш адресні заходи для відновлення економічної активності. В табл. 2.2 наведено чисельність осіб, які мали статус безробітного за статтю.

Аналіз табл. 2.2 свідчить про значну гендерну нерівність серед зареєстрованих безробітних як впродовж 2023 року, так і станом на початок 2024 року. Майже всіх професійних групах частка жінок, які мали статус безробітних, суттєво переважає. Загалом у 2023 році кількість безробітних жінок була у 2,5 раза вищою, ніж чоловіків, і ця тенденція збереглася станом на 1 січня 2024 року. Найбільше жінок було серед працівників сфери торгівлі та послуг, осіб із найпростішими професіями, а також серед фахівців, технічних службовців і професіоналів – тобто саме в тих сферах, які традиційно вважаються «жіночими» та найменш захищеними в умовах криз.

Натомість чоловіки частіше реєструвалися як безробітні в категоріях, пов'язаних із технічною або фізичною працею – робітники з обслуговування машин, кваліфіковані робітники з інструментом тощо. Така ситуація вказує на більшу вразливість жінок до втрати роботи, зумовлену структурою зайнятості, меншою стабільністю робочих місць та більшою концентрацією у секторах, що першими постраждали від повномасштабного вторгнення. Крім того, висока частка жінок серед безробітних у групах фахівців і професіоналів також може свідчити про складнощі з поверненням до ринку праці навіть за наявності освіти та кваліфікації.

Таблиця 2.2

Чисельність осіб, які мали статус безробітного за статтю у 2023 році та станом на 01.01.2024 рр. (за професійними групами), осіб

Показник	2023		01.01.2024	
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Усього	347 972	135 273	72 031	24 089
З них, за професійними групами:				
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	34 980	13 196	6 386	2 350
Професіонали	37 531	7 283	7 003	1 167
Фахівці	44 150	8 037	7 933	1 367
Технічні службовці	37 218	3 000	7 897	553
Працівники сфери торгівлі та послуг	84 579	18 591	17 635	4 191
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	13 766	3 671	4 047	759
Кваліфіковані робітники з інструментом	20 928	22 887	4 256	3 773
Робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	22 671	37 462	3 965	6 109
Найпростіші професії та особи без професії	52 149	21 146	12 909	3 820

Джерело: побудовано авторкою за даними [22]

Окрім впливу зовнішніх економічних умов, таких як війна, що загострює

нерівномірність доступу до якісної зайнятості, варто враховувати також внутрішні механізми саморегуляції ринку праці, зокрема формування заробітної плати. Гендерні розриви в оплаті праці часто відображають не лише поточну дискримінацію, а й накопичений ефект занижених очікувань жінок щодо своєї праці. Ці очікування формуються під впливом соціального виховання, обмеженого доступу до ресурсів кар'єрного розвитку та недостатньої репрезентації жінок у високооплачуваних галузях і на керівних посадах. Водночас війна ще більше посилила необхідність адаптації жінок до нових економічних умов, однак зміна ролей не завжди супроводжується відповідною зміною у заробітній платі. Крім того, збереження традиційного розподілу обов'язків у сім'ї часто обмежує жінок у можливостях професійного зростання, що призводить до того, що навіть за однакової кваліфікації жінки нерідко погоджуються на нижчу заробітну плату, ніж чоловіки. На рис. 2.3 наведено залежність розміру заробітної плати від віку та за статтю.

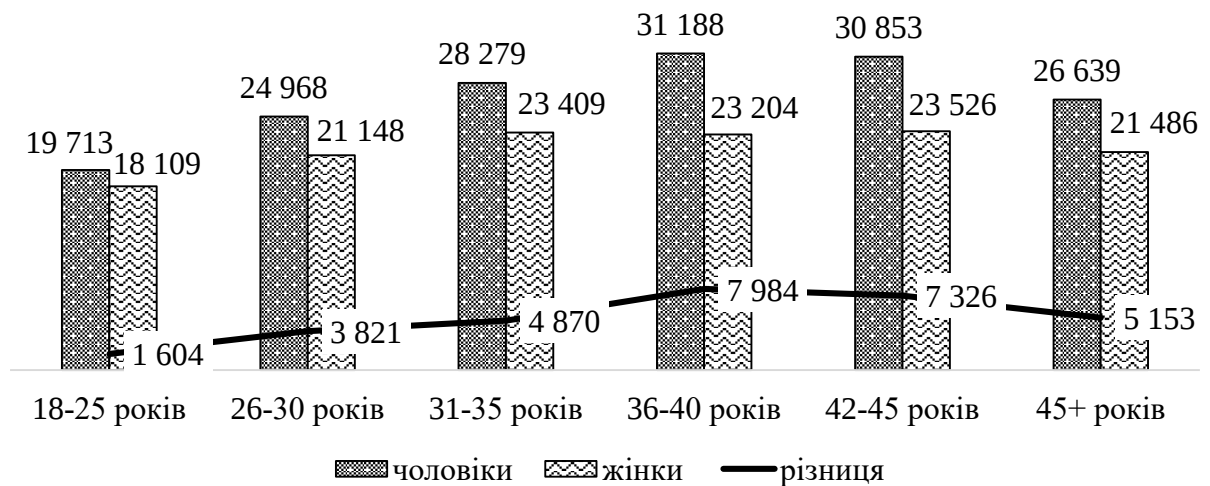

Рис. 2.3 Залежність заробітної плати від віку та статті за підсумками 2024 року, грн

Джерело: побудовано авторкою за даними [23]

За даними рис. 2.3 спостерігається чітка та послідовна гендерна нерівність в рівні заробітної плати, яка з віком лише посилюється. У віковій

групі 18-25 років різниця між чоловіками та жінками є найменшою, що може свідчити про відносно рівні стартові позиції на ринку праці. Однак у подальшому кар'єрному шляху ця різниця стрімко зростає. Найбільш відчутним розрив стає у вікових групах 36-45 років, що вказує на те, що з накопиченням професійного досвіду жінки отримують меншу економічну віддачу від своєї праці порівняно з чоловіками, що може бути наслідком дискримінації, обмеженого доступу до керівних посад, перерв у кар'єрі через декрети чи догляд за родиною. В умовах зростаючої економічної нестабільності та підвищеного навантаження на жінок як у сфері праці, так і в домогосподарстві, збереження та посилення розриву в оплаті праці свідчить про структурну нерівність, яка посилюється в умовах кризи, що підкреслює необхідність створення політик підтримки економічної рівності, зокрема програм з підвищення фінансової грамотності, розвитку жіночого лідерства, а також боротьби з гендерними стереотипами в оплаті праці.

Отже, війна в Україні суттєво вплинула на гендерні аспекти економічної активності, водночас посиливши вже існуючі структурні нерівності. Хоча жінки продемонстрували високий рівень адаптивності, активніше залучаючись до підприємництва та нових форм зайнятості, їхня участь у ринку праці продовжує супроводжуватись обмеженнями, спричиненими гендерними стереотипами, нерівним розподілом обов'язків у сім'ї та системними бар'єрами. Водночас наявні тенденції свідчать про значний потенціал жіночої економічної активності, який потребує комплексної підтримки з боку держави, бізнесу та громадянського суспільства. Подолання гендерних дисбалансів у зайнятості, підприємстві та оплаті праці має стати не лише соціальним пріоритетом, а й важливою складовою стратегій економічного відновлення країни.

РОЗДІЛ 3

ПОДОЛАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

3.1 Гендерно-чутлива соціальна політика: міжнародний досвід та перспективи для України

У сучасному світі забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків стало ключовим напрямом державної соціальної політики. Гендерна рівність визнається не лише як базовий принцип прав людини, але й як передумова сталого економічного розвитку, соціальної справедливості та демократичності суспільства. Водночас ефективна реалізація цього принципу потребує не лише формального забезпечення прав, а й активного впровадження гендерно-чутливої політики, яка враховує специфічні потреби та обставини життя різних соціальних груп.

Одним із головних уроків, які пропонує міжнародна практика, є усвідомлення того, що універсальні соціальні програми без гендерної адаптації часто не досягають своєї мети. Наприклад, однакова тривалість декретної відпустки для обох батьків не обов'язково веде до рівного розподілу обов'язків по догляду за дитиною, якщо на практиці чоловіки рідко користуються цим правом через соціальні стереотипи або економічні причини. Саме тому дедалі більше країн запроваджують проактивні заходи, які коригують політику з врахуванням гендерних аспектів і змінюють умови для досягнення реальної рівності, а не лише формальної. Як демонструє дослідження UPLAN, держави-члени Європейського Союзу дедалі частіше інтегрують гендерний підхід у всі етапи розробки політик – від збору статистики до бюджетування. Зокрема, такі країни, як Швеція, Іспанія та Австрія, запровадили системи гендерного бюджетування, що дозволяє контролювати, як витрачаються кошти з врахуванням потреб жінок і чоловіків, та коригувати пріоритети політики відповідно до цих даних [24], що свідчить

про поступовий перехід від декларативного до системного підходу, де гендерна рівність не розглядається окремо, а інтегрується в усі аспекти функціонування державного сектору.

Досвід країн Європейського Союзу показує, що основою гендерно-чутливої соціальної політики є комплексний підхід, який охоплює не лише сферу зайнятості чи освіти, але й соціальний захист, охорону здоров'я, інфраструктуру догляду, бюджетування та механізми оцінки впливу політик [25]. Наприклад, Швеція стала одним із перших прикладів країни, де гендерна рівність інтегрується у всі рівні прийняття рішень. Починаючи з 1994 року, уряд Швеції офіційно впроваджує принцип *gender mainstreaming* (гендерної інтеграції), згідно з яким усі політики, бюджети та ініціативи мають проходити аналіз з огляду на їхній вплив на жінок і чоловіків [26]. Однією з ефективних практик у цьому напрямі стало гендерно-чутливе бюджетування. Його мета полягає у тому, щоб кошти державного чи місцевого бюджету розподілялися з урахуванням реальних потреб жінок і чоловіків. Наприклад, якщо програма підтримки малого бізнесу формально доступна для всіх, але на практиці жінки отримують менше фінансування через відсутність стартового капіталу чи кредитної історії, то гендерно-чутливий підхід дозволяє виявити ці бар'єри та адаптувати програму. Подібну практику використовують у Канаді, Ісландії, Австрії, Південній Кореї та багатьох інших країнах [27].

Значну увагу гендерно-чутлива соціальна політика приділяє також доглядовій інфраструктурі. Дослідження демонструють, що доступ до дошкільної освіти, послуг для людей похилого віку або осіб з інвалідністю прямо впливає на можливість жінок брати участь у ринку праці. Наприклад, у Франції, де існує широка мережа державних і муніципальних дитячих садків, рівень зайнятості матерів значно вищий, ніж у країнах з недостатньо розвиненою системою догляду, що особливо важливо для самозайнятих жінок, які не мають гнучких умов праці, а також для тих, хто працює в неформальному секторі [28].

Інший важливий напрям – боротьба з гендерним насильством, яке не

тільки є грубим порушенням прав людини, а й створює значний соціально-економічний тягар. За оцінками Європейського інституту з питань гендерної рівності, щорічні економічні збитки від гендерно зумовленого насильства в ЄС сягають 366 мільярдів євро. До цієї суми включено втрати продуктивності, пов'язані з погіршенням фізичного і психологічного здоров'я постраждалих, зниженням якості їхнього життя, а також витрати на медичну, правову та соціальну допомогу [29]. Ці дані яскраво демонструють, що насильство проти жінок не є виключно гуманітарною проблемою – воно безпосередньо впливає на економіку та стійкість соціальних систем. З цієї причини багато країн, зокрема Іспанія, Норвегія та Великобританія, розробили комплексні національні стратегії з протидії гендерно зумовленому насильству. До їх складу входять розгалужені системи допомоги постраждалим, інтегровані сервіси, спеціальні програми навчання для правоохоронців, розширений доступ до кризових центрів та правова підтримка [30]. Такий підхід демонструє, що інвестиції у превенцію насильства не лише рятують життя, а й запобігають величезним втратам для бюджету.

Україна впродовж останніх років робить поступові кроки у напрямі формування гендерно-чутливої політики. Приєднання до міжнародних угод, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [31], а також ухвалення Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [14] стало свідченням намірів адаптувати міжнародні стандарти на національному рівні. Крім того, у 2022 році Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію [32] – важливий інструмент захисту жінок від насильства, що передбачає чіткі обов'язки держави щодо попередження, захисту, переслідування злочинців та допомоги постраждалим.

Разом із тим, системна імплементація гендерно-чутливих підходів в українську соціальну політику ще далека від завершення. Серед ключових викликів – фрагментарність реформ, нестача даних з дезагрегацією за статтю, недостатня інституційна спроможність органів влади та брак політичної волі

на місцевому рівні. Особливо гостро ці проблеми проявилися на тлі повномасштабної війни, коли питання виживання часто витісняють питання рівності на другий план. Водночас війна також загострила потребу в цільовому підході до різних соціальних груп. Наприклад, внутрішньо переміщені особи, більшість з яких – жінки з дітьми, опинились у надзвичайно вразливій ситуації. Брак житла, доступу до роботи, медичних послуг, психологічної підтримки потребують не універсальних, а саме гендерно орієнтованих рішень. Як зауважує дослідження UN Women, українські жінки, особливо в умовах переміщення, стикаються з множинною дискримінацією – не лише за статтю, але й за віком, сімейним станом, місцем проживання [33], що вимагає інтеграції гендерного аналізу в усі гуманітарні й відновлювальні політики.

Перспективним напрямом для України є ширше впровадження гендерного аналізу політик та послуг. Йдеться про регулярне вивчення того, як ті чи інші державні програми впливають на жінок і чоловіків. Така практика вже існує, зокрема при розробці деяких регіональних стратегій або програм зайнятості, проте вона все ще є поодиноким. Експерти Ради Європи та ПРООН неодноразово наголошували на потребі інституціоналізації таких підходів через підготовку фахівців, створення єдиних методичних рамок, законодавче закріплення обов'язковості гендерної оцінки [34].

Окрему увагу слід звернути на роль освіти та просвіти в утвердженні гендерно-чутливої політики. У багатьох країнах, зокрема Фінляндії та Канаді, освітні заклади відіграють провідну роль у формуванні уявлень про рівність, запобіганні стереотипам і нормалізації різноманіття [35]. Для України особливо важливо включати гендерні аспекти у навчальні програми педагогів, соціальних працівників, медиків та держслужбовців, що допоможе уникнути випадків латентної дискримінації у соціальній сфері, коли, наприклад, фахівці мимоволі транслиють застарілі уявлення про «традиційні ролі» чи виправдовують насильство через «неправильну поведінку» жертви.

Не менш важливим є питання участі жінок у прийнятті рішень. Досвід країн Балтії, Польщі, Хорватії свідчить про те, що гендерна збалансованість у

політичних та управлінських структурах прямо впливає на якість соціальної політики. У Литві, наприклад, після того як жінки склали понад 30% урядових комітетів, було ухвалено низку програм, спрямованих на підтримку доглядової праці, протидію насильству та реінтеграцію жінок на ринок праці після народження дитини [27]. В Україні ж цей процес лише набирає обертів.

Варто наголосити, що міжнародний досвід доводить, що гендерно-чутлива соціальна політика не є абстрактною ідеєю чи даниною моді. Вона є потужним інструментом трансформації суспільства в напрямі рівності, справедливості та людської гідності. Для України, яка одночасно проходить крізь війну, внутрішні реформи та євроінтеграційні процеси, імплементація такої політики не лише виклик, але й шанс. Шанс вибудувати нову систему соціального захисту, яка не просто «працює для всіх», а дійсно бачить і чує кожного з врахуванням його досвіду, потреб та обставин. Міжнародна практика переконливо свідчить: впровадження гендерно-чутливої соціальної політики не лише сприяє досягненню формальної рівності, а й реально змінює якість життя громадян. Країни з високим рівнем інституційної підтримки гендерної рівності демонструють вищі показники соціального добробуту, економічного зростання та соціальної згуртованості. Зокрема, досвід Швеції, Норвегії, Канади, Фінляндії чи Ісландії демонструє, що соціальні політики, які враховують потреби різних груп населення – за статтю, віком, сімейним статусом, наявністю інвалідності є більш ефективними, адаптивними та стійкими. Для України, яка водночас проходить шлях реформ, відновлення після війни та прагне інтеграції до європейського простору, особливо важливо забезпечити системне впровадження принципів гендерної рівності в соціальну політику. Серед ключових рекомендацій можемо виокремити наступні:

1. Інституціоналізація гендерно-чутливої політики. Необхідно розвивати інституційні механізми, наприклад, постійно діючі міжвідомчі робочі групи, координаторів з гендерної рівності у міністерствах та регіонах, що сприятиме тому, щоб гендерна перспектива враховувалась не епізодично, а стала невіддільною частиною формування державної політики;

2. Гендерний аналіз усіх нових та чинних програм. Програми соціального захисту, підтримки сімей, допомоги ВПО, ветеранів, людей з інвалідністю мають проходити гендерний аудит, що дозволить уникати небажаних ефектів, наприклад, коли певна категорія (жінки-пенсіонерки, самотні батьки, молоді матері) виявляється виключеною або недостатньо охопленою;

3. Просвітницькі кампанії та навчання фахівців. Важливо інвестувати в підготовку кадрів – соціальних працівників, державних службовців, освітян, медиків, які працюють безпосередньо з населенням. На нашу думку, гендерна чутливість має стати частиною професійних стандартів;

4. Підтримка громадських ініціатив і досліджень. Розвиток незалежних аналітичних центрів, гендерних експертних спільнот та жіночих організацій забезпечує зворотний зв'язок між державою та суспільством, що важливо як для контролю, так і для вироблення нових рішень, адаптованих до реальних потреб;

5. Інтеграція в європейські програми. Україна має активно долучатися до європейських ініціатив у сфері гендерної рівності, зокрема до участі в спільних проєктах з країнами-членами ЄС, що відкриває не лише доступ до ресурсів, а й до інституційної підтримки та новітніх практик.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що гендерно-чутлива соціальна політика – це не лише про рівність жінок і чоловіків, а про ефективність, справедливість і людяність у державному управлінні. В умовах відновлення та трансформації української держави її роль стає ще важливішою. Саме завдяки таким підходам можливо сформуванню соціальної політики, яка працює не лише «в середньому», а для кожної конкретної людини – з її потребами, досвідом, можливостями та викликами. Крім того, важливо забезпечити доступ до фінансування для реалізації гендерно-чутливих ініціатив на місцевому рівні. Часто саме громади мають найкраще розуміння потреб вразливих груп, але стикаються з обмеженнями у фінансових або експертних ресурсах. Запровадження спеціальних фондів підтримки місцевих проєктів, що

враховують гендерний компонент, а також проведення конкурсів соціальних ініціатив із обов'язковим гендерним аналізом можуть стати ефективними інструментами. Також доцільним є створення механізмів моніторингу впровадження гендерної політики на рівні громад, що дозволить виявляти прогалини, оцінювати ефективність заходів і покращувати їх відповідно до реальних потреб населення.

3.2 Освітні кампанії та роль медіа в подоланні гендерних стереотипів в умовах війни

Освітні кампанії та роль медіа в подоланні гендерних стереотипів в умовах війни набувають особливого значення в контексті сучасної України. Повномасштабне вторгнення росії не лише призвело до глибоких соціальних змін, а й актуалізувало потребу в переосмисленні традиційних уявлень про ролі жінок і чоловіків у суспільстві. У перші місяці війни українське суспільство зіткнулося з феноменом гіпермобілізації, де звичні гендерні ролі почали стрімко зміщуватися. Жінки не лише забезпечували тил, виховували дітей і доглядали за старшими, як того очікували традиційні уявлення, а й стали активними учасницями бойових дій, долучалися до волонтерських рухів, інформаційного спротиву, займали керівні позиції в кризових структурах.

Проте сам по собі факт залученості жінок до всіх сфер воєнного та суспільного життя ще не гарантує знищення стереотипів. Більше того, в умовах кризи вони часто лише маскуються, залишаючись частиною колективної підсвідомості, культури та медійного простору. Наприклад, попри участь понад 70 тисяч жінок у Збройних силах України [16], медіа все ще часто висвітлюють їхню діяльність крізь призму традиційної жіночої емоційності, турботливості або привабливості, що підсилює приховану упередженість – навіть у позитивному тоні новини можуть відтворювати уявлення про «незвичну жінку в незвичній ролі», замість нормалізації її участі в бойових

діях чи прийнятті стратегічних рішень.

Освітні кампанії в цьому контексті відіграють важливу роль як інструмент довготривалої зміни суспільної свідомості. Їхня цінність полягає не лише у передачі знань, а й у формуванні критичного мислення, здатності ставити під сумнів усталені уявлення та норми, що закріплюють нерівність. У 2022-2024 роках в Україні було реалізовано низку інформаційних ініціатив, спрямованих на руйнування гендерних стереотипів, попри те, що країна перебуває у стані повномасштабної війни. Однією з таких ініціатив стала національна інформаційна кампанія «Звісно, зможеш!», яку було розпочато 18 вересня 2024 року Міністерством економіки України спільно з «ООН Жінки» за підтримки Офісу першої леді та уряду Швеції. Кампанія приурочена до Міжнародного дня рівної оплати праці та має на меті зменшення гендерного розриву в оплаті праці між жінками та чоловіками. За словами організаторів, ще у 2015 році цей розрив становив 26%, тоді як у 2021 році його вдалося скоротити до 18,6%. Головною метою кампанії є досягнення показника у 13,6% до 2030 року [36].

Ключовий акцент ініціативи зроблено на боротьбі зі стереотипами в професійній сфері, що досі зберігаються в українському суспільстві. Кампанія передбачає широкий спектр заходів, зокрема інформаційні ролики, дискусійні платформи та публікації, які підвищують обізнаність населення щодо проблеми нерівної оплати та демонструють, що жінки можуть реалізовуватися у будь-якій професії незалежно від гендеру. Представниця «ООН Жінки» в Україні Сабін Фрейзер Гюнеш наголосила, що рівна оплата праці – це не лише про справедливість, а й про ефективну участь жінок у відбудові країни. У межах кампанії акцент також зроблено на важливості ухвалення нового Трудового кодексу, який має закріпити принцип рівної оплати за працю однакової цінності, а також створити додаткові гарантії для професійного розвитку жінок, особливо у складних умовах післявоєнного відновлення. Особливе місце в кампанії посідає взаємодія з приватним сектором. Чимало компаній уже приєдналися до ініціативи, підписавши Принципи розширення

прав і можливостей жінок [37] та вступивши до Альянсу з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення, котрий об'єднує ідеї та ініціативи різних зацікавлених сторін для просування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок в Україні [38]. Такі зусилля дозволяють впливати не лише на громадську думку, а й на конкретні політики компаній, змінюючи внутрішні практики управління персоналом. Інфокампанія «Звісно, зможеш!» - це приклад того, як навіть в умовах війни можна й потрібно продовжувати системну роботу над подоланням структурної нерівності. Вона не лише підвищує рівень обізнаності, але й формує нову норму – норму рівності, де соціальна роль людини визначається не її статтю, а компетентністю, досвідом та професійною мотивацією.

Одним із викликів, із якими стикаються ініціатори таких кампаній, є опір частини суспільства, що розглядає питання гендерної рівності як щось «не на часі», особливо в умовах війни. Частина аудиторії схильна сприймати ці теми як другорядні або навіть нав'язані ззовні. Втім, насправді саме в періоди глибоких потрясінь та соціальної нестабільності з'являється унікальне вікно можливостей для переосмислення усталених норм. Війна стала каталізатором не лише для перегляду особистих цінностей, а й для зміни суспільних уявлень про гендерні ролі. Згідно з даними загальнонаціонального дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у співпраці з Національним демократичним інститутом (NDI) у серпні 2024 року, 41% українців погоджується з тим, що війна показала: жінки можуть бути лідерками та ефективно працювати в традиційно «чоловічих» сферах, включаючи армію, волонтерство, кризове управління. Ще 46% учасників дослідження вважають, що повномасштабне вторгнення підвищило важливість рівних прав для чоловіків і жінок, що демонструє зрушення в уявленнях, що тривалий час залишалися статичними. Більше того, значна частина опитаних (60%) підтримує ідею законодавчого закріплення принципів гендерної рівності, включаючи рівну оплату праці, рівні можливості в політиці та бізнесі. Лише 14% вважають, що подібні ініціативи є недоречними під час

війни [39]. Наведені результати прямо суперечать стереотипу про нібито «неактуальність» гендерної тематики в умовах кризи. Навпаки, суспільство демонструє готовність до складних розмов і зміни культурних настанов, якщо інформаційна подача є чутливою, обґрунтованою і базується на реальних прикладах. Таким чином, освітні кампанії мають не лише інформативну, а й трансформаційну функцію, адже вони здатні працювати з глибинними уявленнями, підважуючи їх там, де раніше здавалося неможливо. Дані дослідження лише підкріплюють ефективність таких підходів: зміни у сприйнятті ролі жінок у суспільстві вже відбуваються, а комунікаційні ініціативи, які підхоплюють і посилюють ці зрушення, мають потенціал поглибити їх і зробити незворотними.

В умовах збройного конфлікту інформаційний простір стає не лише полем для боротьби за правду, а й важливим інструментом впливу на соціальні норми. Гендерні стереотипи закорінені у свідомості уявлення про «природні» ролі жінок і чоловіків особливо загострюються в періоди криз, коли суспільство шукає «зрозумілих» моделей поведінки. Водночас війна відкриває і нові можливості для переосмислення цих ролей за умови, що медіа та освітні ініціативи цілеспрямовано працюють у напрямку подолання дискримінаційних уявлень. Українські медіа впродовж останнього десятиліття демонструють неоднозначну динаміку в представленні жінок. Дослідження Інституту масової інформації [40] продемонструвало, що попри певний прогрес до 2022 року, повномасштабне вторгнення призвело до витіснення жінок із медійного простору. У ключових темах – війна, безпека, політика фігурують переважно чоловіки. Частка жінок-експерток у медіа знизилася з 30% у 2021 році до 17% у 2024 році, що є не лише статистикою, а й свідченням того, що формування публічного дискурсу залишається переважно чоловічим, що підкріплює уявлення про «сильну статтю» як єдиного носія рішень.

Саме в цьому контексті освітні кампанії, ініційовані як державними, так і громадськими структурами, відіграють критично важливу роль. Проєкти на кшталт UN Women, а також проєкти українських ГО системно працюють над

деконструкцією стереотипів. Їхні матеріали – від соціальних відео до інтерактивних курсів і публікацій у медіа спрямовані на те, щоб показати жінок у нових, нетипових ролях: військових, політичних лідерок, аналітикинь, рятувальниць, технологинь. Ці кампанії не лише інформують, а й навчають критично мислити, впливаючи як на громадську думку, так і на поведінкові установки. Медіа, в свою чергу, можуть бути як союзниками, так і бар'єрами на цьому шляху. У більшості випадків саме журналісти формують перше враження про роль жінки в суспільстві. Якщо журналістський контент відтворює традиційні уявлення – наприклад, зображає жінку виключно в ролі матері, дружини, волонтерки чи «берегині» це знижує її соціальну суб'єктність. Моніторинги ІМІ також засвідчують: розважальні медіа продукують чимало стереотипного контенту, де жінок оцінюють за зовнішністю, емоційністю або віковими критеріями. Таке зображення формує у молоді викривлені уявлення про гендерні ролі.

Проте існують і позитивні приклади. Деякі українські медіа впровадили внутрішні редакційні стандарти гендерної чутливості, навчають своїх співробітників принципам інклюзивного висвітлення, співпрацюють з феміністичними організаціями. Ці тенденції підтверджуються даними дослідження проведеного ГО «Жінки в медіа», яке охопило 492 редакції, де працює близько 8900 співробітників і співробітниць – вдвічі більше, ніж у 2023 році. Результати свідчать про зростаючу увагу до гендерної рівності та прагнення до внутрішньої трансформації медіа-середовища. Зокрема, у багатьох редакціях впроваджуються політики з дотримання гендерного балансу, інклюзивної мови, а також надається пріоритет контенту, що розкриває роль жінок у різних сферах суспільного життя [41]. Зростає кількість матеріалів, що розповідають історії жінок на фронті, жінок-лідерок у громадах, науковиць, підприємниць. Такий контент не лише демонструє активну участь жінок у протидії наслідкам війни, але й сприяє подоланню стереотипів щодо традиційних гендерних ролей, змінюючи суспільне уявлення про можливості та внесок жінок в умовах кризи. Такі матеріали

мають подвійний ефект: вони змінюють суспільні уявлення й водночас створюють позитивні моделі для наслідування. Особливої ваги освітні кампанії набувають у регіонах, постраждалих від війни. У них працюють мобільні групи, тренінгові програми, молодіжні ініціативи, що долають не лише брак інформації, а й недовіру. Вони працюють із вчителями, місцевими журналістами, активістами, а також безпосередньо з підлітками та молоддю, адже саме молоде покоління найкраще сприймає ідеї рівності, коли має змогу критично осмислювати роль медіа і культури.

Таким чином, в умовах повномасштабної війни в Україні, коли суспільство переживає трансформаційні зрушення, роль медіа й освітніх кампаній у подоланні гендерних стереотипів є не просто актуальною – вона є стратегічно важливою. Освітні ініціативи, підтримані державними та міжнародними організаціями, сприяють довготривалим змінам у сприйнятті ролі жінок, формуванню критичного мислення та деконструкції шкідливих уявлень, що обмежують соціальні й професійні можливості. Медіа, у свою чергу, можуть або підкріплювати наявні стереотипи, або ставати платформою для нових, інклюзивних наративів. Відповідальність журналістів і редакторів, наявність редакційних політик гендерної чутливості, активна взаємодія з громадськими організаціями створюють підґрунтя для того, щоби в інформаційному просторі з'являлося більше зображень жінок як повноцінних суб'єктів суспільного життя. Війна оголює нерівності, але водночас відкриває унікальні можливості для їх подолання. Якщо ці можливості будуть підкріплені системною просвітницькою роботою, підтримкою медіа і політичним волевиявленням, подолання гендерних стереотипів стане не лише побічним ефектом кризи, а глибокою і незворотною трансформацією українського суспільства в бік рівності, стійкості та соціальної справедливості.

ВИСНОВКИ

Отже, у ході дослідження кваліфікаційної роботи за темою «Гендерні стереотипи в соціальній сфері в умовах воєнного стану» узагальнено наступне:

- окреслено гендерні стереотипи: визначення, структура та механізми впливу. Гендерні стереотипи є глибоко укоріненими соціокультурними уявленнями про ролі, риси та поведінку чоловіків і жінок, що формуються під впливом сім'ї, освіти, медіа та інших соціальних інститутів. Вони мають складну структуру, що включає біологічні, психологічні, соціальні та культурні компоненти, і виступають важливим чинником гендерної соціалізації. Незважаючи на те, що стереотипи забезпечують певний соціальний порядок, вони також створюють бар'єри для рівності, обмежують особистісну самореалізацію та відтворюють нерівності у суспільстві. Основними механізмами їх впливу є соціалізація, медіа, сім'я, освітня система та правові й економічні структури;

- розглянуто соціальну політику та гендерні аспекти в Україні. Соціальна політика в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні гендерної рівності, спрямованій на подолання дискримінації та створення умов для рівноправної участі жінок і чоловіків у суспільстві. В умовах воєнного стану ці завдання стають особливо актуальними через зростання соціальної вразливості. Незважаючи на значні досягнення у нормативно-правовому забезпеченні, практичне впровадження гендерної рівності ускладнюють традиційні стереотипи, нерівний розподіл обов'язків і недостатнє представництво жінок у владі. Водночас війна стимулює трансформацію гендерних ролей та потребує адаптації соціальної політики до нових викликів через міжсекторальну співпрацю і гнучкі механізми;

- окреслено вплив воєнного стану на посилення або трансформацію гендерних стереотипів. Воєнний стан суттєво впливає на гендерні стереотипи, одночасно посилюючи традиційні уявлення про чоловіка як захисника і жінку як берегиню, та стимулюючи їх трансформацію через нові соціальні ролі.

Активна участь жінок у військових, волонтерських і управлінських сферах розмиває старі шаблони, тоді як чоловіки дедалі частіше проявляють емоційну вразливість і беруть на себе нові обов'язки в сім'ї. Водночас суспільство і державні інституції не завжди готові підтримувати ці зміни, що ускладнює адаптацію та зберігає нерівність;

- оцінено гендерні нерівності у соціальному забезпеченні в період війни. Аналіз демонструє, що жінки, які становлять більшість серед пенсіонерів (понад 60 %), опиняються у більш вразливому становищі через нижчі середні пенсійні виплати у порівнянні з чоловіками – різниця сягає близько 30%. Така ситуація поглиблюється у контексті воєнних викликів, коли багато жінок стають єдиними годувальницями родин та несуть подвійне навантаження догляду й забезпечення. Нерівномірність у розподілі пенсій і державної допомоги підкреслює структурні проблеми соціальної політики, які потребують невідкладного гендерно-чутливого перегляду з метою забезпечення більшої справедливості та підтримки найбільш уразливих категорій населення в умовах військової кризи;

- проаналізовано гендерні аспекти зайнятості та економічних можливостей під час війни. Війна в Україні значно вплинула на економіку та ринок праці, загостривши існуючі гендерні нерівності. Жінки опинилися в більш вразливому становищі через втрату роботи, додаткові сімейні обов'язки та обмежені можливості для працевлаштування. Водночас війна стимулювала зростання жіночого підприємництва, що відображає трансформацію гендерних ролей і прагнення жінок до фінансової незалежності. Проте гендерна сегрегація зайнятості зберігається: жінки концентруються у традиційно «жіночих» сферах, а чоловіки у більш прибуткових і технічних галузях. Гендерні розриви у заробітній платі також зберігаються і посилюються з віком, підкреслюючи структурні бар'єри;

- розглянуто гендерно-чутливу соціальну політику: міжнародний досвід та перспективи для України. Гендерно-чутлива соціальна політика стала невід'ємною складовою сучасних систем державного управління,

спрямованою на забезпечення не лише формальної, а реальної рівності між жінками і чоловіками. Міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу, що включає гендерний аналіз політик, бюджетування, розвиток доглядової інфраструктури, боротьбу з гендерним насильством та посилення участі жінок у прийнятті рішень. Для України, що проходить складний етап реформування і відновлення в умовах війни, імплементація гендерно-чутливих підходів є не лише викликом, а й можливістю побудувати більш справедливу, адаптивну і стійку соціальну систему. Основними завданнями залишаються інституціоналізація гендерної політики, забезпечення системного гендерного аналізу державних програм, навчання фахівців, підтримка громадських ініціатив та інтеграція в європейські гендерні практики;

- розглянуто освітні кампанії та роль медіа в подоланні гендерних стереотипів в умовах війни. Повномасштабна війна в Україні спричинила суттєві зміни в традиційних уявленнях про гендерні ролі, акцентуючи важливість освітніх кампаній і медіа у подоланні гендерних стереотипів. Жінки активно включилися у всі сфери суспільного життя, проте стереотипи часто залишаються прихованими та відтворюються через медійне висвітлення. Освітні ініціативи відіграють ключову роль у формуванні критичного мислення та зміні суспільних уявлень, а медіа можуть як підтримувати, так і руйнувати ці стереотипи. Сучасні інформаційні кампанії в Україні доводять, що навіть у воєнний час можливо проводити системну роботу з просування гендерної рівності. Підтримка держави, міжнародних організацій та громадських ініціатив сприяє створенню нових норм, де роль людини визначається її компетенціями, а не статтю. Успішна взаємодія медіа, освітніх кампаній та громадськості має потенціал забезпечити глибоку і незворотну трансформацію українського суспільства на користь рівності, справедливості та соціальної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ковальська Н. М. Державна політика гендерної рівності та її міжнародне врегулювання. *Вісник ХНТУ. Публічне управління та адміністрування*. 2024. Вип. № 2. с. 297 – 302.
2. Юровська Г., Жданкіна Л. Людська гідність і гендерна рівність: конституційні метаморфози. *Вісник Конституційного Суду країни*. 2021. Вип. № 1. с. 106 – 119.
3. Лазарєв В. В. Питання гендерної рівності у рішеннях Конституційного Суду України. *Соціально-гуманітарні виміри правової держави: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 жовт. 2022р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. 2022. с.175 – 178.
4. Кисильова К. В. Проблематика гендерних стереотипів сучасного суспільства: питання теорії і практики. *Наукові записки. Серія: Право*. 2023. Вип. № 13. с. 238 – 243.
5. Петрова А. В. Сучасні дослідження гендерології: зіставлення понять «гендерний стереотип» і «лінгвокультурний типаж». *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «філологічні наук» мовознавство*. 2018. Вип. № 10. с. 95 – 98.
6. Мартенко О. Л., Мартенко Ю. І. Гендерні особливості у поведінці особистості. *Наукові перспективи*. 2024. Вип. № 6 (48). с. 943 – 957.
7. Формування гендерної політики держави: теорія, методологія та практика: монографія / С. М. Домбровська, А. В. Титаренко, Н. М. Карпеко, В.М. Перевізник. НУЦЗУ. 2021. 170 с.
8. Бондаренко С. М. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. Вип. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf
9. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

10. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

11. Про затвердження Інструкції щодо інтеграції гендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.02.2020 № 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

12. ZMINA. У новому виборчому кодексі закріпили 40-відсоткові гендерні квоти. URL: https://zmina.info/news/u_novomu_viborchomu_kodeksi_zakripili_40_jenderni_k_voti/

13. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

14. Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

15. Методичні рекомендації щодо оцінювання гендерного впливу галузевих реформ: Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.04.2020 № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0257739-20#Text> (дата звернення 03.04.2025 р.)

16. Укрінформ. У ЗСУ служать більш як 70 тисяч жінок, понад 5 500 військовослужбовиць перебувають на передовій. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3968319-u-zsu-sluzat-bils-ak-70-tisac->

zinok-ponad-5-500-viyskovosluzbovic-perebuvaut-na-peredovij.html

17. Національний інститут стратегічних досліджень. Гендерні диспропорції в Україні під час війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderni-dysproportsiyi-v-ukrayini-pid-chas-viyny>

18. Національний інститут стратегічних досліджень. Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomasshtabnoho-vtorhnennya-rf-v-ukrayinu>

19. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» 2023. Київ, 2024. 125 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2025/zb/02/zb_szn_2023.pdf

20. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Соціальний захист населення України» 2022. Київ, 2023. 116 с. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.pdf

21. Опендатабот. 59% нових фопів в Україні у 2024 році відкрили жінки. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-gender-2024-4>

22. Державний центр зайнятості. Надання послуг Державною службою зайнятості. URL: https://old.dcz.gov.ua/sites/default/files/infofiles/sytuaciya_na_zareyestr_rp_ta_diyalnist_dsz_12_2023_0.xlsx

23. Budni.ua. Зарплатні очікування жінок на 25% нижчі порівняно з чоловіками: цифри, факти, результати дослідження robota.ua. URL: <https://budni.robota.ua/career/zarplatni-ochikuvannya-zhinok-na-25-nizhchi-porivnyano-z-cholovikami-tsifri-fakti-rezultati-doslidzhennya-robota-ua>

24. UPLAN. Гендерна політика: як це відбувається в країнах Європейського Союзу? URL: <https://uplan.org.ua/analytics/henderna-polityka-iaak-tse-vidbuvaietsia-v-krainakh-ievropeiskoho-soiuzu/>

25. CoeProGE. Ключові дії для просування гендерної рівності. URL: <https://rm.coe.int/ukr-2024-pro-ge-ges-brochure-ukr-web/1680b2bd10>

26. Swedish gender equality agency. Gender mainstreaming. URL:

<https://swedishgenderequalityagency.se/gender-equality-in-sweden/gender-mainstreaming/>

27. OECD. Gender equality. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/gender-equality.html>

28. Cedos. Гендерно чутливе відновлення і розвиток на місцевому рівні: 20 рекомендацій. URL: <https://cedos.org.ua/researches/genderno-chutlyve-vidnovlennya-i-rozvytok-na-miscevomu-rivni-20-rekomendaczij/>

29. SEBTO Media. Через що ЄС витрачає 366 мільярдів євро на рік? URL: <https://www.sebto.media/suspilstvo/gbv366/>

30. EIGE. Costs of gender-based violence in the European Union. URL: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/costs-of-gender-based-violence>

31. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення 05.05.2025 р.)

32. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція): Конвенція Ради Європи від 11.05.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення 05.05.2025 р.)

33. UN Women. Забезпечення гендерної рівності в Україні під час війни. URL: <https://ukraine.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/02/securing-gender-equality-in-ukraine-amidst-the-war-0>

34. EU neighbor seast. Гендерний профіль країни Україна. ЄС за гендерні рівність: служба допомоги реформам. Оновлений, липень 2023 року. URL: https://euneighbourseast.eu/wp-content/uploads/2024/03/eu4genderhelpdesk_ukrainegenderprofile_2023-cgp_ukr_v5.pdf

35. UNESCO. Global education monitoring report, 2020: Inclusion and education: all means all. URL:

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718>

36. ZMINA. “Звісно, зможеш!”: в Україні стартувала інфокампанія для зменшення гендерного розриву в оплаті праці. URL: <https://zmina.info/news/zvisno-zmozhesh-v-ukrayini-startovala-infokampaniya-dlya-zmenshennya-gendernogo-rozryvu-v-oplati-praczi/>

37. Національна соціальна сервісна служба України. Принципи розширення прав і можливостей жінок WEPs. URL: <https://nssu.gov.ua/news/pryntsy-py-rozshyrennia-prav-i-mozhlyvostei-zhinok>

38. UN Women. Альянс з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення в Україні. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/partnery/alyans-z-henderno-vidpovidalnoho-ta-inklyuzyvnoho-vidnovlennya-v-ukrayini-0>

39. Київський міжнародний інститут соціології. Гендерне дослідження НДІ 2024: забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в українському суспільстві. URL: https://www.kiis.com.ua/materials/pr/20240913_g/Gender%20survey%202024%20UKR%20-%20for%20NDI%20portal.pdf

40. Інститут масової інформації. Десять років дисбалансу. Як війна впливає на представленість жінок у медіа. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/desyat-rokiv-dysbalansu-yak-vijna-vplyvaye-na-predstavlenist-zhinok-v-media-i59764>

41. Жінки в медіа. Дослідження «Гендерний профіль українських медіа» у 2024 році. URL: <https://wim.org.ua/materials/gender-profile-2024/>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Динаміка середніх розмірів призначених місячних пенсій пенсіонерам усіх категорій за статтю та регіонами станом на 01.01.2023 – 01.01.2024 рр., грн

Область	01.01.2023		01.01.2024		Зміна з 2023 р. по 2024 р., %	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Вінницька	4 628,14	3 463,61	5 369,85	3 994,69	14,84	14,24
Волинська	4 518,37	3 475,17	5 649,23	4 452,22	22,24	24,65
Дніпропетровська	6 621,17	4 165,44	7 553,53	4 819,89	13,16	14,57
Донецька	8 194,41	4 215,43	9 215,63	4 870,90	11,73	14,43
Житомирська	5 552,53	4 560,21	6 636,47	5 451,36	17,79	17,8
Закарпатська	4 212,42	3 358,61	4 902,84	3 858,85	15,15	13,86
Запорізька	5 889,88	4 068,90	6 849,52	4 751,77	15,07	15,48
Івано-Франківська	4 594,74	3 496,15	5 283,59	4 010,18	13,95	13,7
м. Київ	7 879,76	5 345,22	8 888,65	6 193,98	12,03	14,71
Київська	5 811,28	4 112,71	6 448,04	4 911,72	10,39	17,71
Кіровоградська	4 943,91	3 567,42	5 715,56	4 111,59	14,48	14,17
Луганська	7 445,57	3 973,85	8 761,83	4 626,26	16,24	15,17
Львівська	4 946,43	3 605,50	5 746,78	4 157,09	14,97	14,21
Миколаївська	5 212,39	3 770,18	6 081,09	4 351,52	15,38	14,32
Одеська	5 396,47	3 813,04	6 197,60	4 391,14	13,82	14,09
Полтавська	5 591,24	3 807,23	6 424,53	4 394,00	13,87	14,31
Рівненська	4 980,46	4 131,95	7 403,05	6 390,18	39,13	42,92
Сумська	4 990,32	3 658,33	5 796,28	4 200,79	14,94	13,83
Тернопільська	3 920,48	3 293,08	4 527,33	3 784,02	14,37	13,87
Харківська	5 799,77	3 905,73	6 641,05	4 507,14	13,52	14,3
Херсонська	4 464,82	3 565,52	5 218,72	4 127,58	15,57	14,61
Хмельницька	4 618,09	3 403,67	5 394,83	3 919,92	15,51	14,1
Черкаська	4 739,26	3 598,55	5 469,36	4 123,38	14,3	13,59
Чернівецька	4 204,19	3 398,45	4 839,98	3 880,15	14,06	13,24
Чернігівська	5 009,92	3 676,68	5 840,01	4 266,96	15,3	14,86
Україна	5 701,94	3 926,52	6 587,87	4 603,88	14,42	15,88

Джерело: побудовано авторкою за даними [19; 20]

ДОДАТОК Б

Розподіл пенсіонерів усіх категорій за статтю та регіонами

станом на 01.01.2024 р.

Область	Кількість пенсіонерів, осіб		У % до загальної кількості пенсіонерів	
	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
Вінницька	169 824	264 276	39,1	60,9
Волинська	102 397	153 747	40,0	60,0
Дніпропетровська	346 595	537 912	39,2	60,8
Донецька	287 351	425 485	40,3	59,7
Житомирська	142 909	215 257	39,9	60,1
Закарпатська	98 187	155 933	38,6	61,4
Запорізька	181 706	279 168	39,4	60,6
Івано-Франківська	131 499	204 292	39,2	60,8
м. Київ	293 934	456 837	39,2	60,8
Київська	213 885	324 053	39,8	60,2
Кіровоградська	98 548	154 212	40,0	61,0
Луганська	106 866	151 893	41,3	58,7
Львівська	270 801	393 931	40,7	59,3
Миколаївська	111 674	176 868	38,7	61,3
Одеська	219 466	343 855	38,9	61,0
Полтавська	161 163	249 014	39,3	60,7
Рівненська	112 534	172 357	39,5	60,5
Сумська	119 865	190 626	38,6	61,4
Тернопільська	104 199	166 223	38,5	61,5
Харківська	279 453	441 301	38,8	61,2
Херсонська	82 422	131 100	38,6	61,4
Хмельницька	151 845	233 141	39,4	60,6
Черкаська	156 219	240 755	39,3	60,6
Чернівецька	80 596	125 476	39,1	60,9
Чернігівська	117 868	187 019	38,7	61,3
Україна	4 141 806	6 374 731	39,4	60,6

Джерело: побудовано авторкою за даними [19]